

БІДА Олена Анатоліївнадоктор пед. наук, професор кафедри початкової освіти
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького**ГОНЧАРУК Валентина Анатоліївна**кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української літератури,
українознавства та методик їх навчання Уманського державного
педагогічного університету імені Павла Тичини**ГОНЧАРУК Віталій Володимирович**провідний інженер відділу генетики, селекції та репродуктивної біології
рослин Національного дендрологічного парку «Софіївка» НАН України.
e-mail: tetyanna@ukr.net

ТОЛЕРАНТНІСТЬ – КОМПЛЕКСНА, ОСОБИСТІСНА ТА ПРОФЕСІЙНА ЯКІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Анотація. У статті зупинилися на деяких визначеннях поняття толерантності. Висвітлено погляди вітчизняних учених на проблему толерантності та її роль у сприянні підвищенню якості підготовки вчителів початкових шкіл, викладачів ВНЗ. Встановлено, що толерантність сьогодні є актуальною у формуванні майбутнього учителя як свідомого громадянина, що активно та свідомо бере участь у демократичному процесі побудови навчально-виховного процесу, здатного до самоорганізації, вміло бути толерантним, терпимим до чужої думки, шукати і знаходити розумні компроміси. Зазначено, що толерантність це комплексна особистісна та професійна якість, яка впливає на усі сфери життєдіяльності студентів, які навчаються у педагогічних закладах.

Ключові слова : толерантність, навчально-виховний процес, майбутній вчитель початкових класів, професійна якість.

Постановка проблеми. Політичні та соціально-економічні перетворення в Україні поставили нові завдання як перед освітньою системою, так і перед вищою освітою зокрема. Саме ця галузь є могутнім фактором розвитку духовної культури українського народу, відтворення продуктивних сил України. Вирішення завдань вищої освіти базується переважно на якості кадрового складу ВНЗ, та школи на рівні професійної компетентності педагогів. Провідним принципом державної освітньої політики, як зазначено в національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, є підготовка педагогічних працівників [1], адже у цільовій комплексній державній програмі «Учитель» акцентується на ключовій ролі вчителя в системі освіти [2].

Аналіз останніх публікацій. На вагомості толерантності як особистісної та професійної риси у діяльності вчителя початкової школи наголошено у публікаціях Н. Бакуліної, О. Безкоровайної, Р. Безпальчі, Н. Бирко, О. Булгакової, І. Жидана, Д. Зіновева, О. Крамарєвої, О. Левченко, О. Матієнко та ін. Педагогіку толерантності розкрито у працях Я. Берегового, Л. Завірюхи, В. Кременя, Н. Невінчаної, В. Титова, Ю. Тодорцевої та ін.

Мета статті полягає у висвітленні поглядів вітчизняних учених на проблему толерантності та її ролі у сприянні підвищенню якості підготовки вчителів шкіл, викладачів ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Толерантність для педагогічної галузі не є новим терміном, зокрема видатні педагоги неодноразово зверталися до вивчення проблеми толерантності. Серед яких Я.А. Коменський, К. Ушинський, В. Сухомлинський та інші. Щодо толерантності Ш. Амонашвілі зазначав, що потрібно керувати навчанням дітей з позицій їх інтересів; співпрацювати з дітьми у процесі навчання; поважати і підтримувати гідність дитини; організація життя та діяльність дітей на уроці повинна будуватися на підставі прийняття дітей такими, які вони є [3].

Проаналізуємо сутність дефініції «толерантність». Н. Бирко [4] зазначає, що наукова категорія «толерантність» належить до методологічного апарату декількох наук, а саме філософії, політології, юриспруденції, соціології, культурології, психології, та педагогіки. Це розширює коло наших наукових пошуків, спрямовує більш конкретніше розглянути толерантність саме з педагогічної точки зору.

«Загальна декларація прав людини» [10] це перший документ, у якому було піднято питання про толерантність. Зокрема у декларації записано, що «кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального

походження, майнового, станового або іншого становища. Крім того, не повинно проводитися ніякого розрізнення на основі політичного, правового або міжнародного статусу країни або території, до якої людина належить». У 1996 р. рішенням Генеральної Асамблеї ООН було прийнято «Декларацію принципів толерантності» [11], у якій відмічено, що «толерантність означає повагу, прийняття і правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження і способів проявів людської індивідуальності. ... Толерантність – це гармонія в різноманітті. Це не тільки моральний обов'язок, а й політична та правова потреба. Толерантність – це чеснота, яка робить можливим досягнення миру і сприяє заміні культури війни культурою миру».

Етимологічний словник української мови пояснює походження слова «толерантний» як терпимий до чужих думок і вірувань, а толерувати – виявляти терпимість – запозичення із західноєвропейських мов від лат. *tolerans* – терплячий, дієприкметник від слова *tolerāre* – витримувати, зносити, терпіти, пов'язаного з *tollo, tollere* – піднімати, здіймати, прибирати [13, с. 593]. Зокрема, С. Гончаренко [8] в українському педагогічному словнику пише «терплячий та передбачає «терпимість до чужих думок і вірувань та походить від латинського слова «*tolerans*» [8, с. 332]. Подібне трактування подає Є. Рапацевич [16] у педагогічній енциклопедії. У енциклопедії освіти під редакцією В. Кременя [12] зазначено, що без толерантності людство не може існувати. У психологічному словнику під редакцією А. Петровського толерантність трактується як «... відсутність або ослаблення реагування на будь-якої несприятливий фактор в результаті зниження чутливості до його впливу ...» [15, с. 401].

Встановлено, що толерантність сьогодні є актуальною у формуванні майбутнього учителя як свідомого громадянина, що активно та свідомо бере участь у демократичному процесі побудови навчально-виховного процесу, здатного до самоорганізації, вміло бути толерантним, терпимим до чужої думки, шукати і знаходити розумні компроміси.

Т. Гуров дає таке визначення толерантності «як інтегративної моральної цінності, що характеризується доброзичливим ставленням і вмінням визнавати погляди і вірування іншого на основі впевненості у власній позиції, зацікавленість в позиції іншого незалежно від його етнічної, національної або культурної приналежності, що передбачає вміння контролювати власну поведінку, а також вміння вести активний конструктивний діалог з метою розширення власного досвіду і знаходження компромісу» [9, с. 163]. Н. Бирко пропонує таке трактування толерантності це «якість особистості що передбачає терпиме ставлення до людини, враховуючи її погляди, вірування, расову приналежність, результатом якої є взаємна повага, розуміння, злагода, підтримка. Толерантна особистість передбачає такі складові: емпатію, комунікативність, гуманність, педагогіку миру, співробітництва, компетентність, демократизацію, духовність» [5, с. 78].

Л. Гончаренко толерантність розглядає як головну умову гуманізації освіти, а тому базується на «умінні краще розуміти себе й інших людей, вступати з ними в контакт, взаємодіяти без примусу, виявляти повагу і довіру» [7, с. 110]. О. Волошина наголошує про те, що толерантність з педагогічної точки зору – це, «по-перше, стан процесу виховання, і, по-друге, засіб досягнення виховних та освітніх завдань, тобто вимога до діяльності та особистості педагога» [6, с. 19]. О. Матієнко [14] зазначає, що «толерантність – професійно необхідна особистісна якість педагога, яка логічно впливає із змісту, завдання та характеристики його діяльності. Підкреслимо, що формування толерантності пов'язане з безперервним самовдосконаленням педагога, накопиченням його професійної та комунікативної майстерності, розвитком своїх внутрішніх людських якостей» [14, с. 26].

Висновки. Таким чином, можна стверджувати, що толерантність це комплексна особистісна та професійна якість, яка впливає на усі сфери життєдіяльності студентів, які навчаються у педагогічних закладах.

При такій постановці проблеми, коли буде підвищуватись толерантність вчителя початкової школи та розглядатись як складова професійної діяльності викладача ВНЗ та вчителя середньої ЗОШ, коли школи будуть прискорювати шлях апробування та впровадження інноваційних теорій, освітніх технологій, теоретичних та практичних наробок з елементами новизни в практику роботи масових навчально-виховних закладів, із школи буде виходити молодь з новим мисленням і менталітетом, здатна успішно жити в світі, який динамічно розвивається і оновлюється.

Список використаної літератури

1. Національна доктрина розвитку освіти. / Затверджено Указом Президента України від 17.04.2002р. №347/2002 // Освіта України. - №33 за 23 квітня 2002р. – С. 4-6
2. Державна програм «Вчитель»: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України 28 березня 2002р. №379 // Освіта України. – 2002. – 2 квітня.
3. Амонашвили Ш. А. В школу – с шести лет / Ш.А. Амонашвили. – М., 1986. – 176 с.
4. Бирко Н. М. Аналіз стану сформованості толерантності у студентів вищих педагогічних навчальних закладів / Н. М. Бирко // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки : Педагогічні науки. – Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2010. – №14. – С. 80–84.
5. Бирко Н. М. Підготовка майбутніх учителів до формування толерантності учнів початкової школи : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Надія Михайлівна Бирко; Житомир. держ. ун-т ім. Івана Франка. – Житомир, 2014. – 261 с.
6. Волошина О. Проблема формування толерантності в сучасних педагогічних дослідженнях / Оксана Волошина // Рідна школа. – 2007. – №3. – С. 18–23.
7. Гончаренко Л. А. Толерантність – умова гуманізації освіти / Л.А. Гончаренко // Таврійський вісник освіти. – 2004. – №1. – С. 109–113.
8. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
9. Гурова Т. Ю. Виховання толерантності молодших школярів в умовах полікультурного освітнього простору: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Тетяна Юріївна Гурова. – Луганськ, 2011. – 211 с.
10. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015
11. Декларація принципів толерантності. Утверждена резолюцией 5.61 генеральной конференции ЮНЕСКО от 16 ноября 1995 года / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.studmed.ru/docs/document1452/content>
12. Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України : [гол. ред. В.Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
13. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / ред. кол. О.М. Мельничук (гол. ред.) та ін. Т. 3 Т. 5. уклад. Л.В. Болдырев, В.Т. Коломієць, Т.Б. Лукінова. – К. : Словники України, 2006. – 704 с.
14. Матієнко О. Принципи формування толерантності як професійної якості особистості вчителя / О. Матієнко // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Педагогіка / редкол.: М. Вашуленко, А. Вихрущ, Л. Вознюк, В. Кравець та ін. – Тернопіль : ТНПУ, 2005. – №3 – С. 25–29.
15. Психология. Словарь/Под ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – М., 1990. – 494 с.
16. Рапацевич Е. С. Педагогика: Большая современная энциклопедия / Е. С. Рапацевич. – Минск: ИООО «Современное слово», 2005. – 719 с.
17. Рассказова О. В. Саморазвитие личности студента в процессе обучения в вузе / О.В. Рассказова: [Электронный ресурс]. – Режим доступа:<http://pn.pglu.ru/index.php?module=subjects&func=viewpage&pageid=1970>

References

1. National Doctrine of Education Development. / Approved by Decree of the President of Ukraine 17.04.2002r. №347 / 2002 // Education of Ukraine. - №33 on April 23, 2002. 4-6
2. State program "Teacher": Approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine on 28 March 2002. №379 // Education of Ukraine. - 2002 - 2 April.
3. Charles A. (1986) Amonashvili school - with six years / Sh.A. Amonashvili. - M., 176.
4. Byrko N.M. (2010) Analysis of the formation of tolerance among students of higher educational institutions. *Scientific herald of Volyn National University of Lesya Ukrainka*: Pedagogical Sciences. Lutsk, Volyn National University Ukrainian,. №14. 80-84.
5. Byrko N.M. (2014) Training of teachers to tolerance elementary school students: Dys. ... Candidate. ped. Sciences specials. 13.00.04. 261.
6. Voloshin Alexander (2007) Problem of tolerance in modern pedagogical studies / Oksana Voloshin. *Mother School*. №3. 18-23.
7. Goncharenko L.A . (2004) Tolerance - a condition humanizing education / LA Goncharenko Tauride. *Journal of Education*. №1. 109-113.
8. Goncharenko U. S. (1997) Ukrainian Pedagogical dictionary. Kyiv: Lybid, 376.
9. Gurov T. (2011) Tolerance younger pupils in the multicultural educational space: Dis. ... Candidate. ped. Sciences: 13.00.07 / Tatiana Gurov. Lugansk, 211.
- The Universal Declaration of Human Rights. Adopted and proclaimed by resolution 217 A (III) of the General Assembly on Dec. 10, 1948 / [electronic resource]. Access: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015
- Declaration principled tolerance. Approved resolutions 5.61 heneralnoy UNESCO conference from 16 November 1995 Manuscript / [Electronic resource]. - Access: <http://www.studmed.ru/docs/document1452/content>
- Encyclopedia of Education / Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine [Ch. Ed. VG Flint]. K: Inter Yurinkom, 2008. 1040.
13. Dictionary of the Ukrainian language: 7 t. / Ed. count. OHM. Melnychuk (Ch. Ed.) And others. T. T. 5. 3 way. LV Boldyrev, VT Kolomiets, TB Lukinova. K: Dictionaries Ukraine, 2006. 704.
14. Matienko A. (2005) The principles of tolerance as a professional-quality individual teacher / Matienko O. *Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University named Hnatyuk*. Avg. Pedagogy / redkol. : Vashulenko M., A. Vyhrusch, L. Voznyuk, Vladimir Kravets and others. Ternopil: TNPU,. №3 25-29.
15. Psychology. Dictionary / Ed. AV Petrovski, MG Yaroshevsky. M., 1990. 494 .
16. Rapatsevych E.S. (2005) Pedagogika: Modern Bolshaya Encyclopedia / ES Rapatsevych. Minsk: IOOO "Modern word", . 719.
17. Rasskazova A.V. Samorazvytye personality in the process of student learning in vuze [Electronic resource]. - Access: <http://pn.pglu.ru/index.php?Module=subjects&func=viewpage&pageid=1970>

BIDA Olena Anatoliivna, Doctor of Education, Professor department of primary education Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkassy

HONCHARUK Valentina, Ph.D., associate professor Chair of Ukrainian literature, Ukrainian and methods of teaching Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

HONCHARUK Vitaliy, senior engineer of genetics, reproductive biology and breeding National endrological plants park "Sofiyivka", NAS of Ukraine.

e-mail: tetyanna@ukr.net

TOLERANCE - INTEGRATED, PERSONAL AND PROFESSIONAL QUALITY OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Summary. The paper stopped for some definition of tolerance. Deals with the views of local scientists on the issue of tolerance and its role in promoting the quality of training primary school teachers, university lecturers. Established that tolerance today is relevant in shaping the future teacher as a conscious citizen, actively and consciously involved in the process of building a democratic educational process capable of self-ably be tolerant and tolerant to other people's opinions, to seek and find a reasonable compromise. Indicated that tolerance is a complex personal and professional quality, which affects all spheres of students enrolled in educational institutions.

One could argue that tolerance is a complex personal and professional quality, which affects all spheres of students enrolled in educational institutions. In such a setting problem when will increase tolerance elementary school teacher and considered as part of the professional activity of teacher universities and teacher of secondary school, when the school will accelerate the path of testing and implementation of innovative theories, educational technology, theoretical and practical narobok with elements of novelty in the practice of mass educational institutions, from school youth will come with new thinking and mentality, able to successfully live in a world that is dynamic and updated.

Key words: tolerance, the educational process, future primary school teacher, professional quality.

Одержано редакцією 16.03.2016

Прийнято до публікації 20.03.2016